

АГРАРНА РЕФОРМА: ОСНОВНІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

У статті проведено аналіз сучасного стану аграрного сектора економіки, відображені основні досягнення процесу реформування галузі сільського господарства України. Визначені проблеми, які існують в аграрному виробництві і пропонуються шляхи їх подолання при подальшому проведенні реформування.

З часу прийняття Указу Президента „Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки” від 03.12.1999 р. минуло майже 3 роки. З огляду на зроблене необхідно розглянути ситуацію, яка склалася в аграрному секторі, всебічно проаналізувати результати його реформування, об’єктивно визначити позитивні і негативні тенденції, намітити шляхи подолання останніх.

За 2,5 роки на базі 11,2 тис. сільськогосподарських підприємств створено 15,1 тис. нових організаційно-правових структур на засадах приватної власності, в т.ч. 3482 приватно-орендних формувань, 7493 господарських товариства, 2237 сільськогосподарських виробничих кооперативів та ряд інших підприємницьких структур. Внаслідок паювання земель 6,6 млн. селян одержали у власність 26,5 млн. га. сільськогосподарських земель, видано близько 2 млн. Державних актів на приватну власність на землю.

Протягом 2000 р. було укладено 5,6 млн. договорів оренди земельних паїв, за якими селяни-власники земельних паїв одержали 1,6 млрд. грн. орендної плати, з них 880 млн. грн. виплачено пенсіонерам. У 2001 році нарахована за договорами сума орендної плати за землю досягла майже 2 млрд. грн., з яких станом на початок 2002 р. виплачено було 1,7 млрд. грн. або 86% від договірних зобов'язань [3].

Важливим досягненням є те, що аграрний сектор почав нарощувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, поліпшились фінансові результати, поетапно формується ринкове середовище для ефективного функціонування аграрного ринку України. Виробництво валової продукції сільського господарства за 2000–2001 роки збільшилось на 19,7% в т.ч. в минулому 2001 році – на 9,9%, ще вищими темпами зростало виробництво товарної продукції харчової та переробної промисловості – за останні 2 роки на 44,4%, в т.ч. в 2001 році – на 18,2%.

Позитивною тенденцією є те, що значно вищими темпами нарощувалися обсяги виробництва сільськогосподарської продукції у великотоварних сільськогосподарських підприємствах, а не в особистих підсобних селянських господарствах, як це відмічалось протягом останніх років.

Слід відмітити, що в минулому році значно зросла продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, а також зменшилися витрати енергоносіїв на одиницю валової продукції.

На даному етапі аграрної реформи відбуваються процеси раціонального впорядкування розмірів сільськогосподарських підприємств, їх спеціалізації, розміщення конкурентного виробництва з урахуванням принципів економічної доцільності.

При наявності всіх перелічених досягнень існує ще безліч проблем і невирішених питань в аграрному секторі. Реформа АПК ще повністю не виконала своє завдання і процес реформування триває та потребує значного удосконалення.

Розглянемо актуальні проблеми, які мають місце в аграрному секторі України на даному етапі реформування.

1. При нинішньому рівні орендної плати за землю багато селян виявляють бажання забрати свої паї для розширення особистого підсобного господарства або здати в оренду на більш вигідних умовах.

У даний час орендна плата за користування земельними паями є дуже низькою. В більшості господарств України вона встановлюється на мінімальному рівні: 1% – в минулих роках і 2% – в 2002 р. і в майбутні роки. При цьому в більшості випадків орендна плата видається в натуральній формі, проте досить часто сільськогосподарська продукція, яка відпускається на земельні паї в рахунок орендної плати, низької якості і не відповідає рівню цін, який на неї встановлюють. У результаті селяни-власники реально отримують орендну плату нижче мінімального рівня. А так як орендарів, які б запропонували більш вигідні умови оренди немає, селяни змушені задовольнятися мізерним.

2. Окремі керівники господарств до проблем реформування підходили формально, всіляко зволікаючи з проведенням цієї роботи, а в деяких випадках перешкоджали виходу селян з господарств, які стали самостійно вирішувати питання зі своїми частками на землю і майно.

У багатьох господарствах селяни-власники майнових паїв ще до цього часу не отримали Свідоцтва про майновий пай. У господарствах не укладаються договори оренди майнових паїв і фактично новостворені сільськогосподарські підприємства безкоштовно користуються майном селян-власників.

3. Взагалі метою реформування майнових відносин має бути збереження майнової цілісності сільськогосподарських підприємств, так як вихід з них селян зі своїми майновими паями призведе до ще більш скрутного становища агроформувань. Адже наявна техніка, будівлі та інше майно сільськогосподарських підприємств застарілі і потребують оновлення і поповнення, якщо ж їх буде зменшено, то нічим буде господарювати і виробляти сільськогосподарську продукцію. Отже, проведення паювання майна в натурі недоцільне, особливо в ефективно господарюючих підприємствах.

4. Низький рівень інформованості селян-власників земельних і майнових паїв про їх права, про можливість вибору оптимальної форми господарювання, про порядок оформлення тих чи інших документів.

5. Про незавершеність реформування АПК свідчить також відношення робітників сільськогосподарських підприємств до праці. Селяни ще не звикли до нових умов, ще не змінилась їх свідомість. На їх думку, змінилась лише назва господарства, а вони працюють у тому ж колгоспі. Новостворені господарські структури на базі приватної власності на землю і майно не внесли у свідомість селян поняття власності, вони, як і раніше, є найманими працівниками, ще більшою мірою залежні від керівництва нових господарських утворень.

6. Досить слабка соціальна захищеність селян порівняно з іншими галузями народного господарства. Так, середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві у 2001р. становила 147 грн. проти 305 грн. – в цілому по галузях економіки України та 406 грн. – у промисловості.

7. Низький рівень ефективності сільськогосподарського виробництва та використання сільськогосподарських угідь, звідси – і значна частка збиткових підприємств та наявність збиткових галузей у сільському господарстві.

Для вирішення наявних проблем у галузі сільського господарства при подальшому реформуванні потрібно реалізувати наступні заходи:

1. Створити такі умови, при яких селяни-власники майнових і земельних паїв були б зацікавлені у збереженні майнової і земельної цілісності господарства.

2. Сприяти оновленню матеріально-технічної бази господарств шляхом часткової державної компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки, яку придбали аграрні підприємства.

3. Посилити контроль за ходом реформування аграрних відносин на селі, підвищити відповідальність керівників господарств за хід процесу реформування. Це не потребує значних капіталовкладень, а вимагає від органів державної влади, посадових осіб належного виконання своїх службових обов'язків.

4. Через засоби масової інформації та інші джерела ширше інформувати селян про хід реформування та зміни в аграрних відносинах, роз'яснювати їх права та можливості вибору ефективних і вигідних шляхів використання своєї власності.

5. Підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва шляхом запровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій.

6. Створити спеціальну фінансово-кредитну систему обслуговування сільськогосподарських товаровиробників.

7. Врегулювати питання ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, яка видається селянам в рахунок орендної плати.

8. Створити умови для організації та функціонування обслуговуючих кооперативів, відновлення діяльності споживчої кооперації, розвитку кредитних спілок, тощо.

9. Здійснити оптимізацію цінкових співвідношень між сільськогосподарською та продукцією інших галузей економіки.

Найважливішим завданням на даному етапі реформування є збереження майнової цілісності великих високотоварних підприємств. Великі господарства вдасться зберегти лише за умов взамовигідних розмірів орендної плати за землю і майно, забезпечення зайнятості працездатного населення і підвищення заробітної плати.

Основна функція держави при подальшому проведенні аграрної реформи полягає у створенні сприятливого економічного та правового середовища для всіх суб'єктів ринку, яке забезпечить ефективну діяльність сільськогосподарських товаровиробників і гарантування продовольчої безпеки країни.

Література

1. *Кіщак І.Т.* Економіко-правове врегулювання майнових та земельних відносин у період реформування сільськогосподарських підприємств. //Економіка АПК - 2001- №3 – С.19.
2. *Лузан Ю.Я.* Реформування аграрного сектора України: стан і перспективи//Економіка АПК – 2002р. – № 4 – С.3.
3. *Плющ І.С.* Місцеве самоврядування та економіка (до проблеми ефективності законодавчих механізмів) //Економіка АПК – 2002р. – №1 – С.3.
4. *Саблук П.Т.* Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні.//Економіка АПК – 2002 - № 7 – С.3
5. Село на шляху реформ. Виступ Президента України Л.Д.Кучми на Всеукраїнській нараді з питань пореформеного розвитку аграрного сектору 11 березня 2002року //Економіка АПК №3-2002р. – С.3.